

**IQTIDORLI BOLALARNI O‘QITISHGA IXTISOSLASHGAN
MAKTABLAR FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH.**

Buriyeva Sora Salohitdinovna

Samarqand davlat Arxitektura-qurilish

Universiteti “Xorijiy tillar” kafedrası

katta o‘qituvchisi

+998 99 503 94 78

Mustaqil tadqiqotchi

soraburiyeva@gmail.com

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada ta’lim tizimida iqtidorli bolalarni o‘qitishga ixtisoslashgan maktablar faoliyati va uning samaradorligini oshirishga qaratilgan fikr mulohazalar keltirilgan.*

***Kalit so‘zlar.** Ta’lim xizmatlari, iqtisodri bolalar, maktab faoliyati.*

Iqtidor mohiyatiga ko‘ra umumiy va maxsus iqtidor kabi guruhlariga bo‘linadi. Qayd etilgan xislatlar umumiy iqtidorga xosdir. Umumiy iqtidor yaxlit holda kamdan kam kishilardagina namoyon bo‘ladi. Insoniyat tarixida bu kabi nodir xislatga ega kishilar sifatida Aleksandr Makedonskiy va Napoleon Bonopart nom qozonganlar. Manbalarda yozilishicha, ular bir vaqtning o‘zida yetti xil faoliyatni bajara olganlar. Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda milliy qadriyatlarni qayta tiklash, milliy tarixni xolis yoritishga qaratilgan harakat natijalari buyuk sohibqiron Amir Temurning ham nodir xislatga ega bo‘lganligini ko‘rsatdi.

Maxsus iqtidor turli ko‘rinishdagi faoliyatlar (matematik, texnik, musiqa, tasviriy san’at, adabiyot (poeziya va proza), jismoniy tayyorgarlik va boshqalar) bo‘yicha namoyon bo‘ladi.

Demak, qobiliyat, iste’dod va iqtidor:

- 1) muayyan faoliyat va uni bajara olish darajasi;
- 2) individual xususiyat sifatida aks etadi.

Shaxs iqtidori mohiyatiga ko'ra turli yo'nalish va darajada ko'zga tashlanadi. Ya'ni:

1) yo'nalishiga ko'ra: ilmiy tafakkur (ilm-fan yo'nalishida), badiiy tafakkur (adabiyot yo'nalishida), musiqa (musiqa yo'nalishida), sport (sport sohasida), raqs (xoreografiya yo'nalishida), tasviriy san'at (rassomlik yo'nalishida), amaliy san'at (milliy hunarmandchilik, haykaltaroshlik yo'nalishlarida), texnik iqtidor (texnika yo'nalishida), harbiy mahorat (harbiy sohada), ijtimoiy moslashuvchanlik (ijtimoiy munosabatlar yo'nalishida);

2) darajasiga ko'ra: qobiliyatlilik, iqtidorlilik, noyob iqtidorga egalik (daholik).

Iqtidorga egalik turli vaziyat va ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. Kishilik tafakkuri tarixida noyob iqtidorga egalik quyidagi ko'rinishlarda namoyon bo'lganligi barchaga ma'lum, ya'ni:

1) yoshlik yillaridanoq badiiy, musiqiy va tasviriy san'at asarlarini yarata olish (Alisher Navoiy, Aleksandr Sergeyevich Pushkin, Vilyam Shekspers; Volfgang Amadey Mosart, Lyudvig Van Betxoven, Fridrik Shopen, Iogann Sebastyan Bax; Kamoliddin Behzod, Leonardo da Vinchi, Bronarroti Mekelanjelo, Rafael (Rafaello Santi));

2) yoshlik yillaridanoq o'ta murakkab matematik amal va fizik formulalarni bajara olish (Lev Davidovch Landau, Mixayil Lomonosov, Tomas Alva Edison);

3) yoshlik yillaridanoq jang qilish san'atini namoyon etish (Aleksandr Makedonskiy, Amir Temur, Napoleon Bonapart, Aleksandr Suvorov).

Jahon ilm-fani va madaniyati tarixida o'ta iqtidorlilik bilan nom qozongan shaxslar hayoti va faoliyati bilan tanishish shuni ko'rsatdiki, ilm-fan, texnika va ijtimoiy munosabatlar yo'nalishida iqtidorlilik yuqorida qayd etib o'tilgan yo'nalishlardan farqli ravishda bir qadar keyinroq (ya'ni, 18 yoshdan keyin) ko'zga tashlangan.

Demak, iqtidor u yoki bu yo'nalishdagi faoliyatning yuksak samaradorlik, unum va muvaffaqiyat bilan bajarilishini ta'minlovchi psixologik xususiyatdir.

Iqtidorli o'quvchilar esa o'zlarida yuqori darajada bilish, psixologik va jismoniy rivojlanish ko'rsatkichlarini namoyon etuvchi shaxslardir.

Iqtidorli bolalarni tanlash murakkab jarayon bo'lib, uni tashkiliy jihatdan to'g'ri amalga oshirish talab etiladi.

Jahon pedagogikasi iqtidorli bolalarni aniqlash bo'yicha muayyan tajribalarga ega bo'lsa-da, iqtidorlik darajasini aniq belgilovchi yagona metodika mavjud emas. Ayni vaqtda individual farqlar hamda shaxsiy o'ziga xos xususiyatlarni belgilashda psixometriya doirasida bir qator metodlaridan foydalanilmoqda.

Jahon ta'limi tajribasida iqtidorli bolalarni tanlashga bo'lgan quyidagi ikki tizim qo'llaniladi.

Yagona baholash tizimi bolaning ma'lum xususiyati yoki faoliyatining ayrim olingan jihatlarini o'rganish va baholashga yo'naltiriladi. Bu holatda maxsus testlardan individual foydalaniladi, bola shaxsi turli sharoit va yo'nalishlarda o'rganiladi.

Iqtidorli bolalar alohida xususiyatlari bilan tengdoshlaridan ajralib turadilar. Ularga xos bo'lgan eng muhim xususiyatlar quyidagilardir:

- 1) nodir qobiliyatlarni namoyon eta olish;
- 2) yuksak natijalarni qo'lga kiritish imkoniyatlariga egalik;
- 3) bir yoki bir necha yo'nalishlarda (aqliy salohiyat, ta'lim olishga bo'lgan o'ziga xos xususiyat, ijodiy va samarali tafakkur, tasviriy yoki amaliy san'atga bo'lgan layoqat; psixomotor qobiliyatlarga tayangan holda) muayyan natijalarni qo'lga kiritganlik¹.

Iqtidorli bolalar ega bo'lgan nodir qobiliyatlar orasida:

- bir vaqtning o'zida bir necha faoliyatni bajara olish (masalan, eshitish, ko'rish, o'qish, yozish, fikr yuritish, muloqot qilish va boshqalar);

¹ Одарённые дети (Пер. с англ.). – М.: Прогресс, 1991. – 381 с Баркамол авлод орзуси (Тузувчилар: Ш.Курбонов, Х.Саидов, Р.Ахлиддинов. Нашр учун маъсул: Т.Рискиев. -Т.: Шарк нашриёт-матбаа концерни, 1997. - 184 б.

- atrofida kechayotgan ikki yoki bir necha voqeyelikni birdek qabul qilish (jumladan, o'qituvchining ma'ruzasini eshitgani holda, sinfdagi har bir o'quvchi faoliyatini kuzata olish);
- o'ta qiziquvchanlik (tabiat va jamiyatda kechayotgan har bir voqea-hodisa (garchi ular eng ahamiyatsiz, e'tiborga tashlanmaydigan bo'lsa-da) mohiyatini bilishga intilish, haddan ziyod ko'p savollarning berilishi);
- miya faoliyatining biokimyoviy va elektrik faolligi (miya deyarli to'xtovsiz faoliyat ko'rsatib, nihoyatda kam vaqt «dam oladi», shuningdek, bilish jarayonida noaniqliklar ko'zga tashlansa, ular tezda bartaraf etiladi; uyquchanlik iqtidorli bolalarga xos xususiyat emas);
- nutqi va fantaziyasining boyligi (iqtidorli bolalarning aksariyati juda erta gapirishni o'rgangan, ularning nutqi kutilgandan ko'ra yuqori, shuningdek, ularda fantaziya (tasavvur qilish) qobiliyati nihoyatda kuchli);
- kuchli xotira (yirik hajmdagi matnni, jumladan, dostonlarni bir marta o'qish bilan to'laligiga yodlab olib, uni so'zma-so'z qayta hikoya qilib berish qobiliyati)ga egalik kabilar alohida o'rin tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

- 1.Каримов И.А. Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. -Т.: Шарқ нашриёти - матбаа концерни, 1997.
- 2.Баркамол авлод орзуси (Тузувчилар: Ш.Қурбонов, Ҳ.Саидов, Р.Аҳлиддинов. Нашр учун маъсул: Т.Рисқиев. -Т.: Шарқ нашриёт-матбаа концерни, 1997. - 184 б.
- 3.Баратов Ш. Кичик ёшдаги ўқувчилар фаолиятини баҳолаш. – Т.: Ўқитувчи, 1992.
- 4.Одарённые дети (Пер. с англ.). – М.: Прогресс, 1991. – 381 с.
- 5.Маҳкамов У. Ўқувчиларнинг ахлоқий маданиятини шакллантириш муаммолари. - Т.: Фан, 1996.
6. Маттиев И. Б. (2016). Некоторые направления государственной политики здоровьесбережения как педагогический фактор формирования здорового поколения. Бюллетень науки и практики, (10 (11)), 358-363.

7. Mattiev I. B. THE IMPORTANCE OF DISTANCE EDUCATION IN INDEPENDENT EDUCATION //Conference Zone. – 2022.

8.Маттиев И. Б. (2016). Некоторые направления государственной политики здоровьесбережения как педагогический фактор формирования здорового поколения. Бюллетень науки и практики, (10 (11)), 358-363.

9.Маттеев И. Б. (2022). Социально-педагогическая необходимость развития здравоохранения для студентов. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(4), 300-304.

10.Маттиев И. Б. (2019). САЛОМАТЛИКНИ АСРАШГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН ТЕХНОЛОГИЯЛАР: ДОЛЗАРБЛИК САБАБЛАРИ ВА ОМИЛЛАРИ. Интернаука, (14-2), 56-58.